

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд на тема: „**Социално-педагогически анализ на наказанието пробация**“

за придобиване на образователна и научна степен „*доктор*“, област на висше образование 1. „Педагогически науки“, професионално направление 1.2. Теория на възпитанието и дидактика

Автор: Валентина Йорданова Караганова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Педагогика“, Факултет по педагогика, ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

Научен ръководител: доц. д-р Траян Попкочев

Рецензент: доц. д-р Траян Попкочев. Заповед 914/07.04.2017 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

1. Кратки данни за докторанта

Валентина Караганова е родена през 1964 г. Завършва средно образование в гр. Бобов дол през 1981 г., СОУ „Христо Ботев“, а през 1989 г. – висше образование в тогавашния ВПИ Благоевград, специалност „Начална училищна педагогика“. Магистър е по „Клинична социална работа“ в Нов български университет. В същия университет има придобита квалификация по разработване и управление на проекти.

Кариерното ѝ развитие започва в с. Долистово, община Бобов дол, където една година е начален учител. Впоследствие преминава на работа в системата на Министерство на правосъдието, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“, в която последователно е организатор обработка на информация при затвора гр. Бобов дол, инспектор социална дейност и възпитателна работа, началник сектор „Социални дейности и възпитателна работа“ при затвора гр. София, началник сектор „Пробация“ при Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“, началник отдел „Социални дейности и възпитателна работа с правонарушителите“, а от м. декември 2016 г. е програмен координатор – правно-информационни дейности към Национален институт на правосъдието (София, ул. „Екзарх Йосиф“ № 14). През м февруари 2017 г. с указ №78/03.02.2017 г. е избрана за член на Комисията по помилване към президента на Р България. От м. януари 2015 година е докторант към катедра „Педагогика“ по специалност „Теория на възпитанието и дидактика“.

Докторантът Караганова е хоноруван преподавател по дисциплината „Пенитенциарна педагогика“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ от 2012 година.

Активно участва като обучител и лектор в много обучения, свързани с дейностите по изпълнение на наказанията. Участва в изготвянето на закони и подзакони нормативни документи, свързани с изпълнението на наказанията на национално ниво. Член е на работни групи за изготвяне на стратегически документи на Съвета на Европа в областта на пеналната политика, включително и препоръка на Препоръка CM/Rec(2014)4 на Комитета на министрите на държавите-членки относно електронния мониторинг, Страсбург, 2013. Тя взема участие и модерира различни Европейски и национални форуми по проблеми на пенитенциарната система и работата с правонарушители.

Докторант Караганова е изпълнила задълженията си учебния план. С решение на ФС на факултета по педагогика, протокол N 5/05.04.2017 г. е отчислен е с право на защита.

2. Актуалност и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим социален проблем: нараснала престъпност при изчерпани възможности за противодействие чрез увеличаване на тежестта на санкциите за противоправни противообществени деяния. Налагането на социално-педагогически подходи към работата с правонарушители с определени съдебни решения, каквато е тенденцията в последните години, се осмисля от хуманната концепция за затвора като последна мярка/възможност. Практика в това отношение показва известни успехи, но тя остава недостатъчно проучена откъм подходи за повишаване на нейната ефективност и теоретично осмисляне. В този контекст дисертационното изследване на Валентина Караганова е посветено на социално-педагогически аспекти от работата с правонарушители с наказание „пробация“.

Структурата на изследването се състои от увод, три глави, изводи, препоръки, заключение, приноси, списък на съкращенията, библиография, наименования на таблиците и фигурите, приложения. Общият обем на труда е 319 стандартни страници, от които 230 стр. са основен текст. Трите приложения са в обем 69 страници. Те включват съставени от автора две анкети за пробационни служители и отделно за осъдени на пробация (със смесени въпроси). Основна част от приложенията е „Методическо указание за социално-възпитателна работа с осъдените на пробация лица, ориентирана към ефективната им промяна“, в което авторът на дисертационното изследване прави сериозен опит да операционализира резултатите от изследването си и дългогодишна практика „на терен“, административен и програмен ръководител на дейности и проекти по реализиране на наказанието „пробация“.

Предложената структура е подходяща за замисъла на изследването и е удачно онасловена. Обемът позволява да се разгърне изследването, а приложенията показват автентично авторско участие на докторанта.

Трудът е богато илюстриран. Включва подходящо подбрани 49 фигури, 14 таблици и една схема, които удачно илюстрират и систематизират емпирични резултати и подпомагат техния анализ.

3. Информационна база

Дисертационното изследване използва добра информационна база. Тя обхваща 162 източника, от които 42 са на латиница (на английски език) и 10 web-ресурса, 12 от източниците са нормативни документи. Използвани са първични информационни източници. Тематично те кореспондират на темата на дисертацията и са коректно ползвани в изследването. В цялост информационната база позволява да се направи необходимия теоретичен обзор, да се изгради авторовата концепция на проучването и се анализират получените резултати.

4. Концепция на изследването

Концепцията е заявена в увода на дисертационния труд и доразвита в трета глава, посветена на емпиричното изследване. *Обектът* на изследване е коректен към темата: „пробацията и нейните социално-педагогически характеристики и ролята им за постигане на личностна промяна в правонарушителите“. *Предмет* на дисертационното изследване е правилно концентриран върху „отраженията на две групи фактори върху процесуално-съдържателните характеристики на личностна промяна на правонарушителите в резултат от социално-възпитателната дейност при изпълнение на наказанието пробация“, а именно: обективни с институционален характер: „характеристиките на пробационните служби, отразени в типологията големи, средни, малки“ и субективни, които „обхващат субектите на

пробацията: пробационни служители (инспектори по пробация –ИП) и осъдените на пробация“.

Целта има теоретична и приложна насоченост: а) да бъде установено влиянието на двете групи фактори и да се изведат условия, на които да съответства социално-възпитателната работа с осъдените на пробация за да се подпомогне ефективно тяхната личностна промяна. Считаю, че съответни на целите са подобрите задачи на изследването.

Изведени са за проверка две работни *хипотези*, които намираю за коректни (с. 12). Особеното при тях е, че те са свързани с вътрешно противоречивия характер на работата осъдените на пробация: „*между подпомагане и надзор*“, което влияе на „изпълнението на професионалните функции от служителите по пробация“, така, че тя е между формално-бюрократичния подход, изискващ. формално-правна компетентност и индивидуално-личностния подход, изискващ „компетентност за смислово и личностно-съдържателно взаимодействие с осъдените на пробация“. Критериите за емпиричен анализ са съобразени с проверяваните хипотези.

Методите на изследване („неформализиран контент-анализ, анализ на нормативните документи, беседа, интервюиране, наблюдение, анкета и математико-статистически методи“) са адекватни на предмета и хипотезите (с. 125-127). Извадката (с. 128-129) включва „360 изтърпяващи наказание „пробация“ от общо 3 521 осъдени лица от изследваните служби (т.е. 10,22% от генералната съвкупност); 195 пробационни служители (инспектори по пробация) при 290 инспектори по пробация за страната (т.е. 67,24% от генералната съвкупност)“, т.е. по обем спрямо генералната съвкупност те имат статистическа представителност.

Като цяло концепцията е добре обмислена и по същество позиционира изследването в полето на социалната педагогика с допирни точки до определени правни аспекти.

5. Съдържание на труда

Трите глави на труда са съдържателно добре обвързани: глава 1. „Социално-възпитателната работа с осъдените на пробация“; глава 2. „Социално-възпитателната работа с осъдените на пробация“; глава 3. „Пробацията от вътре, позиция на социалните актьори“. Наредбата е дедуктивна и позволява емпиричната част да се позиционира в теоретичен контекст.

В първа глава (с. 15-73) задълбочено са разгледани важни социално-възпитателни аспекти от работата с осъдените на пробация. Приемаю принципната постановка на автора, че социалното възпитание е съществена част от пробационната дейност, разбирано като целенасочена помощ от „страна на възпитателя или пробационния служител, но и самостоятелни усилия от страна на самия индивид, т.е. то е специализирано възпитание, включващо възпитание на хора, които преживяват социални и личностни трудности“ (с. 22). Разгледани в контекста на темата са същностни страни на социализацията, ресоциализацията, социалното възпитание, девиантното поведение, правонарушението, пробацията. На високо ниво е направеният преглед на „институционализирането на пробацията в България“ (с. 46-48), нейната нормативна регламентация, дискусиата относно нейното теоретичното осмисляне (с.53-61).

Втора глава от дисертацията логично е посветена на социално-възпитателната работа с осъдените на пробация. (с. 74-127). Тук се анализират някои теоретични подходи към социално-възпитателната работа с осъдените на пробация – когнитивно-поведенчески, „социална помощ“, индивидуален, бихейвиористки. Анализира се личността на осъдения на пробация и фактори, които водят до криминогенно поведение (образование, безработица, алкохол, наркотици, семейни връзки, самоконтрол, социални умения и др. – с. 93-98). Обръща се внимание на вътрешно противоречив характер на взаимодействието

„пробационен служител-осъден на пробация“: надзор и подпомагане, формално-бюрокрачни отношения и доверие и подкрепа. Извежда се влиянието на обективни фактори (големина на пробационна служба, респ. бюрокрация и анонимен социален контрол). Разглеждат се същностни за социално-възпитателния характер на пробацията компетенции на инспекторите по пробация и рискови фактори относно резултатите от работата на инспекторите по пробация.

Емпиричното изследване е представено в трета глава: „Пробацията от вътре, позиция на социалните актьори“. Най-напред е развита методиката на изследването. Представени и анализирани са данни от изследване на вижданията на инспекторите по пробация за характера, възможностите и детерминантите на ефективността на работата им с осъдените на пробация. Направен е извода, че вътрешната противоречивост на „функциите и ролята на инспектора по пробация от една страна е помагач и подкрепящ, от друга контролиращ и санкциониращ, създава много противоречиви усещания и в осъдените и в служителите“ (с. 135). Нейното разбиране и преодоляване е част от необходимата им професионална подготовка. Емпирично изведени са рангове на основни и допълнителни функции, които инспекторите по пробация виждат в работата си. Във връзка с „индивидуално-корекционната дейност“ (с. 142) от анкетата с пробационните служители са изведени обобщения за основни функционални задължения, които категорично насочват и към социално-възпитателния характер на същите. С практическа стойност са изведените самооценки относно подготвеността на инспекторите по пробация за изпълнение на функционалните им задължения. Данните от изследването на осъдените на пробация открояват ролята на детерминанти като: големината на пробационната служба, респ. на населеното място, т.е. на социалния контрол и възможността за индивидуализиране и персонализиране на работата на инспекторите с осъдените на пробация. Разрива се ролята доверието и подкрепата, фокусирането на работата с осъдените на пробация върху самопознанието, избора на цели, социалната подкрепа и мотивацията за личностна промяна.

6. Приноси

Относно *методика на изследване*: апробирана е собствена методика на изследване на социално-педагогическия и институционален характер на пробационната дейност. Тя е релевантна на нормативните документи и очертава възможности за усъвършенстването им, респ. подобряване на пробационната дейност.

В план *понятия и факти*. Разграничени са основни понятия, позволяващи разбирането на пробацията и като социално-педагогическа дейност. Въведено е понятието „*профил на институцията и профил на компетентностите на специалистите*“, за които са „изведени количествени и качествени оценки за най-съществените им характеристики, свързани ефективно функциониране и управление на пробационната дейност“ (с. 228). Същите са добре операционализирани.

Очертан е нейният вътрешно противоречив характер. Изведена е ролята на базовото образование за разбирането на смисъла на пробацията – в административен и наказателно-правен план и в социално-възпитателен, индивидуализиращ и подкрепящ.

Изведени са фактори, които влияят на ефективността на социално-възпитателната работа с осъдените на пробация (големина на служба, базово образование на пробационния служител, доверието в пробационния служител, в неговата компетентност и избора на ориентири в индивидуализиране на пробационната работа, релевантност на режима на изпълнение на пробацията с жизнената и социална ситуация на осъдения, подкрепата на институциите след изтърпяване на наказанието; противоречието между

висока професионална самооценка и ниската удовлетвореност от организацията на работата и др.).

В *приложен* план. Разработена е авторска програма, ориентирана към подпомагане на инспекторите по пробация в „социално-възпитателна работа, ориентирана към промяна“ на осъдените.

7. Автореферат

Авторефератът отразява в съдържателно и структурно отношение коректно дисертационната разработка и получените резултатите.

8. Въпроси към докторанта

Кой теоретичен подход за пробацията се очертава като ръководещ във вижданията на инспекторите и на осъдените?

Как могат да се използват получените резултати за подпомагане на съда при произнасянето на решенията за наказанието „пробация“ или като „мярка за пробационен надзор“

10. Заключение

Дисертационното изследване на Валентина Йорданова Караганова на тема „Социално-педагогически анализ на наказанието пробация“ е изпълнено в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за приложение на ЗРАСРБ, Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски“. То е завършено, има очертани теоретични, емпирични и приложни приноси. То е авторско дело. Част от резултатите са представени в публикации пред професионалната общност в България.

С дисертационния си труд Валентина Караганова показва добро владение на теоретични постановки по изследваната проблематика в гранична научна област; разкрива изследователски възможности за самостоятелна „работа на терен“ и за представяне на научни резултати пред професионална общност. Спазена е изследователската етика.

Качествата на проведеното *дисертационно изследване*, вече публикуваните по него резултати, съдържанието на *автореферата*, перспективите, които разкриват получените резултати ми дават основание да предложа на *уважаваното научно жури да присъди на Валентина Йорданова Караганова образователната и научна степен „доктор“* в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Теория на възпитанието и дидактика.

23.04.2017 г.

Гр. Благоевград

Рецензент

Доц. д-р Траян Попкочев